

XEM VỞ KỊCH “ĐÊM MƯA”

Gần đây vở *Đêm mưa* của Tất Đạt được đoàn Kịch nói Trung Ương dựng, đã gây nên những dư luận khen chê khá sôi nổi.

Riêng tôi, xem *Đêm mưa* xong tôi thấy mừng. Vì Tất Đạt ngay những tác phẩm đầu tay đã biểu lộ một phong cách riêng khá rõ. Hơn nữa tác giả cũng đang cố gắng muốn tạo nên cho sân khấu những con người chân thực, gần gũi với cuộc sống hàng ngày. Dụng ý trên đây của tác giả cũng là ý đồ của hai đạo diễn Nguyễn Ngọc Phương và Dương Ngọc Đức.

Nhân vật nữ sinh viên Nhâm là một hình tượng sân khấu đã có những nét đạt. Mặc dù trong nhân vật này, tác giả cũng còn để lộ những lúng túng, vụng về. Nhưng rõ ràng Tất Đạt đã bắt được một hình tượng, về con người sinh viên mới.

Thành công của Tất Đạt trong nhân vật này chính là ở chỗ anh đã phân tích tương đối chuẩn xác nguồn gốc nhân vật, sự tương quan giữa nguồn gốc và hoàn cảnh xung quanh. Vì thế nên trong nhân vật Nhâm vừa có cái chất khỏe khoắn, đầm ấm trong tình cảm của một cô gái nông thôn, trong suy nghĩ và hành động lại có sự phân tích cân nhắc một cách khoa học những vấn đề trong cuộc sống. Vì đã sống những năm ở trường đại học nên trong sinh hoạt, cử chỉ đã mang phần nào ảnh hưởng của thị thành. Những yếu tố ấy trong nhân vật Nhâm cũng phát triển, và kiểm chế nhau để tạo nên một nhân vật khỏe khoắn đáng yêu. Ở một số nhân vật khác như bà mẹ Khương, mẹ Vịnh và phần nào trong nhân vật Thiếu cũng đã có những nét gần gũi với cuộc sống.

Bên cạnh những nhân vật đã có ít nhiều thành đạt trên thì một số nhân vật khác như Khương và Vịnh, rõ ràng tác giả chưa bắt được, còn ít hiểu biết về loại người này.

Sinh viên các trường đại học của chúng ta hiện nay, loại người tự cao tự đại coi thường người khác không phải không có. Nhưng họ không giống chút nào nhân vật Khương mà vở kịch xây dựng. Tôi nghĩ rằng loại người ấy trong cuộc đời họ sẽ hành động ngược lại với

những hành động tác giả đã quy định cho họ. Anh ta sẽ không từ chối giúp Vịnh đâu, mà sẽ giúp với một thái độ kiêu ngâm; lợi dụng việc giúp bạn, làm tăng uy tín của mình trước sinh viên. Hơn nữa họ cũng không đại gì mà cứ bô bô nói lên sự kiêu căng với mọi người như trong vở kịch. Loại người này còn có thể tồn tại trong xã hội chúng ta là do cái tài hóa trang của nó. Vì những tật xấu trên, người ta chỉ có thể cảm thấy mà không vạch rõ ra được.

Vịnh cũng có những nét không hợp lý như thế. Sao một anh bộ đội đã vào sinh ra tử, nay trở về trường lại kém cái tự hào như vậy. Tôi có cảm giác rằng thái độ của mọi người xung quanh đối với anh như có vẻ gì thương hại hơn là kính phục. Họ đứng về phía Vịnh như là thái độ phải bảo vệ kẻ yếu. Cái tâm trạng yếu đuối đã thể hiện trong tính cách Vịnh nó không tiêu biểu cho các học sinh công nông, càng không tiêu biểu cho cán bộ, bộ đội chuyên ngành về đi học.

Vai trò của Vịnh ở đây mờ nhạt quá. Anh đã làm gì để mang một khí thế mới đến các trường đại học? Tác giả có ý định phê phán Vịnh ở một số nét. Vì theo tác giả, Vịnh cũng cùng chung một loại tư tưởng như Khương, có điều nhẹ hơn và biểu hiện ở những khía cạnh khác hơn. Cái nhược điểm của Vịnh không tiêu biểu cho loại học sinh công nông trong các trường đại học. Hơn nữa nhân vật Vịnh trên sân khấu tốt xấu không rõ ràng, để cao phê phán cái gì cũng không rõ.

Trong một vở kịch tính cách các nhân vật chính không rõ ràng thì vấn đề của kịch, những xung đột trong kịch cũng mờ nhạt, không thể nổi lên được.

Rất nhiều người đi xem *Đêm mưa* đều bàn tán về chủ đề của vở kịch. Có người hỏi rằng: “Một vở kịch dài như vậy, chẳng lẽ lại chỉ để đề cập đến chuyện mâu thuẫn giữa hai cậu sinh viên thôi ư?”

Thật ra ý định của tác giả là muốn thông qua xung đột cụ thể này mà phản ánh xung đột giữa tư tưởng cá nhân và tập thể, giữa mình và mọi người. Nhưng cũng phải nói ngay rằng người xem mới dừng lại ở những sự việc cụ thể trên sân khấu như vậy là vì vấn đề của kịch và mâu thuẫn không rõ ràng. Nếu kịch muốn đặt ra vấn đề mâu thuẫn giữa tư tưởng cá nhân và tập thể, mà biểu hiện cụ thể trong mâu thuẫn

giữa Khương và Vịnh thì giữa hai người ấy ai là cá nhân và ai là tập thể? Bằng vào hình tượng sân khấu, thì cả hai đều là cá nhân, chỉ khác nhau về mức độ và khía cạnh biểu hiện mà thôi. Thế mà phải thừa nhận rằng mâu thuẫn kịch là giữa cá nhân và tập thể thì e là khiên cưỡng.

Nhân nói đến chủ đề của kịch, ta có thể bàn thêm về thủ pháp nghệ thuật mà Tất Đạt đã sử dụng trong *Đêm mưa*. Anh muốn lấy cái nhỏ để nói cái lớn, nêu lên hiện tượng mà nói bản chất. Theo ý tôi, đó là điều rất đáng hoan nghênh và cũng là một nguyên lý có tính chất cơ bản của phương pháp khái quát hiện thực. Trong *Đêm mưa* về chi tiết, Tất Đạt phần nào cũng có những thành công về mặt này. Nhưng ý định dùng cái xung đột nhỏ để nêu lên một chủ đề lớn trong xã hội ở vở kịch này thì anh chưa đạt tới. Cái nguyên nhân chưa đạt phần nào đã phân tích trên, nhưng ở đây từ những điểm thành công và chưa thành công của anh gợi cho tôi một suy nghĩ: Quả thật dùng hiện tượng có thể nói được bản chất, nhưng không phải hình tượng nào cũng có tính bản chất. Nói một cách khác đi, mỗi hình tượng, mỗi chi tiết đưa vào tác phẩm phải mang được tính khái quát, và không thể để dừng lại ở ý nghĩa bản thân nó được. Trong *Đêm mưa* anh dùng xung đột giữa Khương và Vịnh để phản ánh mâu thuẫn tư tưởng cá nhân và tập thể thì quả không đúng, không tiêu biểu. Cho nên nhiều chỗ, nhiều đoạn, những hình tượng sân khấu mới chỉ dừng lại ở sự xích mích giữa hai con người cụ thể mà thôi; và như thế thì cần gì phải đưa lên sân khấu.

Chủ đề và mâu thuẫn kịch không rõ còn do cái yếu trong kết cấu của vở kịch. Tôi cũng không nhất trí với một số bạn cho rằng *Đêm mưa* không có mâu thuẫn. Phải nói rằng mâu thuẫn của kịch *Đêm mưa* mới được đưa ra, phơi bày ra mà chưa được giải quyết. Vì quá trình phát triển mâu thuẫn kịch như lý do xung đột giữa Khương - Vịnh và những trường hợp mâu thuẫn cụ thể giữa hai nhân vật này đều được thực hiện bằng hành động sân khấu. Nhưng khi xung đột kịch phát triển lên cao, thì lại không có một hành động sân khấu cụ thể làm cái giải quyết, cái nút cời cho kịch.

Trong *Đêm mưa*, tác giả lấy một sự việc ngoài kịch, không có trên sân khấu làm cái cời nút mâu thuẫn. Vì thế kịch không có sức mạnh và không thuyết phục được người xem.

Những thiếu sót trong kết cấu của vở *Đêm mưa* không chỉ biểu hiện những phần chưa đạt về hình thức nghệ thuật, mà nó ảnh hưởng rất lớn đến nội dung và tư tưởng chủ đề của vở. Vì tác giả lấy điều kiện bên ngoài của vở để làm cách giải quyết cho kịch, nên những nhân tố tích cực bên trong không thể nào đề cao lên được. Ta có thể đặt một câu hỏi để thấy rõ vấn đề này. Trong những nhân vật kịch từ chính ủy Lê Bình, đến Vịnh, Thiếu, Nhâm v.v... ai đã có những tác động cụ thể góp phần vào việc đẩy nhân vật Khương chuyển biến? Rõ ràng là không phải ai. Sự chuyển biến của Khương là phải nhờ đến hai năm công tác Tây Bắc mà cuộc sống ấy tác động đến Khương như thế nào thì trừ tác giả ra không ai biết. Chính vì thế mà trong kịch, những nhân vật tích cực trở thành thừa thãi, thành trọng tài đứng quan sát sự việc diễn ra mà thụ động bó tay. Cái không rõ trong tư tưởng chủ đề và cái yếu của vở kịch còn ở chỗ đó.

Mặc dù kịch bản đang còn có những nhược điểm trên, nhưng nhìn chung vở kịch cũng đã mang đến cho người xem những cảm giác mát mẻ tươi sáng. Nó đã phản ánh được một số nét đổi thay trong nông thôn chúng ta và trong con người lao động đang vươn lên nắm lấy kiến thức khoa học. Có được những yếu tố này là vì cố gắng tìm tòi của tác giả đã nói ở phần trên. Song vai trò của đạo diễn, của diễn viên đóng góp vào là một điều kiện rất trọng yếu trong vở kịch.

Ở vở kịch, người xem thấy rất rõ phong cách đạo diễn và phong cách tác giả gặp nhau và tạo cho vở kịch một nét riêng khá rõ. Đạo diễn đã có những tìm tòi giúp cho diễn viên bộc lộ rõ những nét về nhân vật mình, luôn luôn tìm cách giữ cho sân khấu một không khí tươi mát, khỏe khoắn. Nhưng cũng phải nói thêm rằng có những đoạn phong cách đạo diễn đã đi lạc ra ngoài, không ăn nhập với không khí chung của vở như hai đoạn mở đầu và kết thúc, gây cho người xem một cảm giác thừa, gượng ép.

Về diễn xuất, có thể nói trong *Đêm mưa* mỗi diễn viên đều có những nét thành đạt trong việc sáng tạo nghiên cứu nhân vật mình. Tất cả những diễn viên đi vào vở kịch này đều gặp một khó khăn chung là phải diễn tả được những sinh hoạt bình thường, những tâm trạng bình thường trong cuộc sống. Nếu thành đạt, có thể tạo cho sân khấu những nét khá đậm đà, song cũng dễ trở thành nhạt nhẽo. Điều làm

cho mọi người sung sướng là cứ sau mỗi vở kịch được dựng lên, lại thấy xuất hiện những tài năng mới. Chị Thúy là một diễn viên có triển vọng. Để diễn thành công nhân vật Nhâm là một nhân vật mà tâm trạng có nhiều vẻ, diễn viên phải diễn tả được những tình cảm khá phức tạp, tinh tế, có khi mong manh trong những trường hợp biểu hiện các quan hệ trong tình yêu, tình bạn với các nhân vật khác trên sân khấu. Tuy nhiên cũng còn có trường hợp Thúy chưa đạt tới nhưng nhìn chung, chị đã diễn đạt khá chính xác trong từng tình huống phức tạp ấy. Và quả thật trong vai Nhâm, Thúy đã chinh phục được sự yêu mến của đông đảo khán giả.

Thành trong vai Thiếu, cũng đã có những cố gắng tạo cho nhân vật mình một nét riêng.

Đặc biệt Minh Trâm trong vai bà Bình, nhất là Song Kim trong vai mẹ Vịnh là những vai phụ, song với tài nghệ và kinh nghiệm sân khấu lâu năm, hai chị đã ghi lại được trong người xem những ấn tượng sâu sắc.

Mạnh Linh trong vai Vịnh, nếu so với những nhân vật mà anh đã đóng trước đây như vai bí thư thị ủy trong vở *Platôn Krêset*, chính ủy Kouskin trong *Luba*. Minh trong *Một đảng viên* v.v... thì vai Vịnh trong *Đêm mưa* có phần bị sút đi... Tất nhiên khi xét đến tài nghệ của một diễn viên phải xét họ trong tương quan giữa vai đóng trên sân khấu và nhân vật trong kịch bản. Một nhân vật viết chưa tốt thì dù diễn viên có tài cũng không thể làm nổi lên được. Mạnh Linh trong vở *Đêm mưa* cũng có những khó khăn như thế. Nhưng người xem cũng thấy rằng phần cố gắng sáng tạo của Mạnh Linh trong vai Vịnh còn ít.

Nhìn chung qua *Đêm mưa*, chúng ta thấy rõ sự trưởng thành của những diễn viên trẻ trong đoàn Kịch nói Trung ương. Thấy được tìm tòi, sáng tạo của tác giả, của đạo diễn. Nhưng kết quả sân khấu còn để lại những thiếu sót, nhất là hình thức nghệ thuật khiến cho những ý định của tác giả chưa đạt đến đích mong muốn của mình.

Tháng 12-1963

Văn nghệ số 38 Ngày 17-1-1964